

Pokračování žánrů LPDM:

II. Autorská poezie pro děti – rozvíjí se od 19. století, výrazně spjatá s inspirací folklórem, zejména ve vývojových začátcích; patří k základním žánrům dětské četby, přičemž oslovuje zejména děti předškolního a počátků mladšího školního věku – později se děti dostávají do období tzv. apoetického věku, kdy vyhledávají zejména dějové příběhy; až s rozvojem puberty a v dalším období dospívání se obliba poezie vrací.

III. Lidová pohádka a její adaptace – lidová pohádka představovala jeden ze základních útvarů ústní lidové slovesnosti, obracela se k dospělým – průběhem žánrového vývoje přešla, především díky svým adaptacím, do intencionální literatury pro děti.

Tradiční lidovou pohádku členíme zpravidla na: **kouzelnou** či **fantastickou** (vývojově nejstarší a také nejpočetnější, objevují se zde kouzla a nadpřirozené postavy, je barvitá..., např. Zlatovláska, Princ Bajaja aj.), **zvířecí** (postavami jsou zlidštěná zvířata, která svým chováním a vztahy představují chování a vztahy lidí, např. O neposlušných kůzlatech), **novelistickou** – vývojově nejmladší, bez nadpřirozených prvků, připomíná povídku, lidové hrdinové vítězí svým důvtipem, kladnými vlastnostmi (Chytrá horákyně); ke kratší verzi novelistické pohádky bývá zařazována i pohádka **anekdotická (žertovná)** – uplatňuje se zde vtip, satira, vysmívá se záporným lidským vlastnostem, zejména hlouposti (Kuba nekňuba, O hloupém Honzovi aj.).

Definovat můžeme i pohádku **pěstounskou** (neboli **dětskou**, někdy je označovaná jako **didaktická**) – vystupuje v ní dětský hrdina (často po boku zvířat), byla tvořena přímo pro děti a má jasný výchovný záměr (nabádá k poslušnosti – hrdina neposlechne, je za to potrestán a polepší se), např. O Budulínkovi, O Smolíčkovi, O Červené karkulce.

Základní rysy pohádky:

Ideovým základem je vítězství dobra nad zlem; postavy jsou charakterizovány jednoduše a jsou jasně dány, jejich vlastnosti jsou často zveličené, jsou „černobílé“ – založeny na principu protikladnosti (postavy zlé x dobré) – podle toho jsou také v závěru po zásluze odměněny nebo potrestány; výskyt kouzelných předmětů, mluvících zvířat, nadpřirozených postav a jevů; typickým rysem je místní a časová neurčitost, neváží se k žádné historické události, prostředí nebo osobě; pohádka je založena na vyprávěcím slohovém postupu, děj graduje a nabývá na dramatickosti (překážky rostou, úkoly jsou čím dál obtížnější), hojně je užití přímé řeči postav, lidové frazeologie, ustálených formulí (za devatero horami...); kontrast se projevuje na mnoha rovinách (nejen postavy zlé x dobré, ale také moudrost x hloupost, krása x ošklivost, svět x domov apod.); obvyklé je užití numerického principu – zejména pohádkami prostupují čísllice 3 a 7 a jejich násobky (tři synové, tři sestry, devatero hor, sedmero krkavců, dvanáctihlavá saň, tři úkoly pro hrdinu aj.).

Tyto rysy takřka bez výjimky najdeme u kouzelné pohádky, u ostatních typů ne vše (např. novelistická – bez kouzelných prvků).

Pohádka se v základě dělí na tři typy:

1. tradiční lidová = přesný etnografický záznam mluveného lidového projevu

2. adaptace, užívá se i termín literární pohádka = převyprávění lidové látky autorem – zachová základní děj a vyznění pohádky, postavy, ale může měnit: jazyk (nářečí x spisovnost, zapojení barvitějších dialogů, lyrizace apod.), vypouští epizody, doplňuje motivace, jména postav atd. – klasické adaptace jsou např. pohádky B. Němcové a K. J. Erbena

3. umělá, též moderní autorská pohádka – viz další bod

IV. Autorská = umělá pohádka – je původním, svébytným dílem autora, může se odrážet od lidového vzoru, ale nemusí; autor zasahuje výrazně do její podoby, vnáší netradiční prvky, aktualizované náměty apod.; zlatá doba 1. rozkvětu u nás: meziválečné období; velmi široce rozvětvený žánr (patří sem vše od pohádek Karla Čapka přes Sekorova Ferdu Mravence až po Maxipsa Fíka, Pana Tau nebo parodie Aloise Mikulky), může se prolínat např. s prózou s dětským hrdinou (Lucie, postrach ulice, Chobotnice z Čertovky aj.).

V. Příběhová próza ze života dětí: čerpá z reálného života dětí; má mnoho žánrových forem (povídka, črta, novela, román), může se prolínat s dalšími žánry (pohádkou, dobrodružnou literaturou, detektivkou, cestopisem, sci-fi, fantasy aj.); podává umělecký obraz autentického světa dítěte, hlavní hrdina je dětský a věkově odpovídá čtenářům, zachycuje problémy a život blízké současnému čtenáři, mívá dramatický děj, který prověřuje hrdinovy vlastnosti, charakter; žánr provází čtenáře od malička až na práh dospělosti.

Klíčový je dětský hrdina, který je pro čtenáře rovnocenným partnerem, na rozdíl od např. prince v pohádce je stejného věku, zájmu, zkušeností – tento hrdina, s nímž se čtenář může plně ztotožnit, se nazývá **referenční hrdina**. Tím, že s hrdinou čtenář prožívá nesnáze a jejich řešení, působí postava výchovně – jako kladný vzor. Objevit se může ale i **referenční hrdina záporný** (špatný charakter, špatně řeší situace), který pak působí jako odstrašující příklad.

VI. Próza s přírodní tematikou: umělecké zobrazení přírodního světa, zvířat, vztahu člověka a přírody (příběh zvířete, vztah dětí a přírody/ zvířete); má mnoho žánrových forem (povídka, črta, novela, román); je založena na realistickém příběhu, přestože jsou

zvířata mnohdy poněkud antropomorfizována (např. autor popisuje jejich myšlenky, odvozené od lidských), jednají stále jako zvířata (nepatří sem tedy např. bajka, zvířecí pohádka). Hlavním hrdinou může být zvíře samo (v textu se lidské postavy nevyskytují nebo jen okrajově), často se však prolíná např. s příběhem s dětským hrdinou (jeho vztah k přírodě, zvířeti), s dobrodružnou literaturou, nebo tenduje k umělecko-naučné próze. Přírodní próza psaná výhradně pro děti se objevuje v meziválečném období (předcházela jí přír. próza pro dospělé).

VII. Dobrodružná próza: oblíbená zejména u pubescentních čtenářů; najdeme zde jak složku intencionální, tak četná díla původně psaná pro dospělé (neintencionální).

Základní znaky:

- Děj – napínavý, poutavý, konfliktní a nebezpečné situace; prostředí: zajímavé, často exotické, vzdálené krajiny, cestování apod.; postavy: jasně vyhraněné na dobré x špatné, není příliš psychologie (černobílostí postav, jejich jasným rozdělením na kladné hrdiny x záporné protihráče a zjednodušenou kresbou postav se dobrodružná próza podobá pohádce), nadsazené vlastnosti; často se uplatňuje seriálovost
- Prolíná se často např. s příběhem s dětským hrdinou (dětská detektivka)
- Dle námětu můžeme rozlišit např. román mořský, pirátský, špionážní, kriminální apod.
- Patří sem i tzv. robinsonády: hrdina či skupina hrdinů se ocitá na opuštěném místě/ostrově, řeší svoje přežití a další dobrodružství a nebezpečí (odvozují se od Robinsona Crusoa)
- Patří spíše k oddechové četbě (jsou samozřejmě kvalitativní rozdíly od knih uměleckých až po brak); rozvíjí však fantazii, vede k zájmu o knihu (ukotvení čtenářských návyků pro budoucnost), upevňuje etické zásady skrze kladné hrdiny, přináší poučení (představení cizích zemí, neznámého prostředí)

VIII. Uměleckonaučná próza: patří k literatuře faktu (informuje o vědeckém oboru, významné osobnosti, dějinné události apod.); podstatou je sdělování věcných poznatků, při němž se však uplatňují také beletrizační postupy (lákovější převyprávění např. životopisu vědce formou příběhu, otázky, aktivizace dětského čtenáře, zážitkovost); většinou výrazná a atraktivní výtvarná složka; tematika může být např. přírodovědná, historická, společenskovědní, technická, sportovní aj.; např. dětské encyklopedie, obrázkové knihy o významných událostech, osobnostech apod.